

Aikuiskoulutuksen tutkimuksen kehittäminen

Aikuiskoulutusta koskevan tutkimuksen kehittämisen tarve liittyy kiinteästi suomalaisen aikuiskoulutusjärjestelmän kehittämiseen. Jo 1970-luvun alussa Aikuiskoulutuskomitea tarkasteli silloista aikuiskoulutukseen kohdistuvaa tutkimustoimintaa ja esitti tutkimushankkeita tavalla, joka on edelleen ajankohtainen. Kyseinen komitea poikkesi muutenkin edukseen monista muista koulutuskomiteoista, sillä se teetti mietintönsä tueksi laajan osallistumistutkimuksen. Vuonna 1980 valmistuneessa Aikuiskoulutuksen kehittämisen yleissuunnitelmassa tutkimuksen kehittäminen sijoitettiin toisen vaiheen osaprojektien joukkoon. Aikuiskoulutuksen väliaikaisen kehittämisorganisaation työ tuotti kahdeksan komiteamietintöä ja useita työryhmämuistioita. Näissä kaikissa on kirjattu lukuisia joukko kehittämistyön kannalta keskeisiä ongelmia, joita ei kuitenkaan koottu yhtenäiseksi ongelmaluetteloksi vuonna 1985 ilmestyneeseen Aikuiskoulutuksen johtoryhmän mietintöön, vaikka tuossa koosteessa osoitettiinkin useissa kohdin kehittämistä tukevia tutkimustarpeita.

Kun ensimmäinen Aikuiskoulutusneuvosto asetettiin vuoden 1985 alusta, asettamiskirjeen 2. pykälä velvoitti neuvostoa seuraamaan ja tukemaan aikuiskoulutuksen tutkimusta. Näin väljästi formuloitu tehtävänanto ei sellaisenaan suunnannut mitenkään aikuiskoulutuksen tutkimuspolitiikkaa. Tämän pykälän mukaisesti neuvosto kuitenkin käynnisti tutkimusta koskevan keskustelun. Sen ilmentymänä oli mm. Tampereella 19.—21.8.1986 järjestetty aikuiskasvatuksen tutkimusseminaari. Sen anti on koottu Aikuiskasvatus-lehden teemanumeroksi 3/86. Tutkimuspoliittiselle keskustelulle kyseinen seminaari antoi monia viitteitä.

Aikuiskoulutuksen tutkimusta sivuavia hankkeita ja suunnitelmia on viime vuosien kuluessa esiintynyt useampiakin. Jo vuonna 1977 Suomen Akatemian koulutustutkimuksen jaosto laati kehittämisohjelman, jossa osoitettuja koulutustutkimuksen kohteita (koulutuksen tehtävät, koulutusjärjestelmän rakenteen muuttaminen ja toiminta, koulutusprosessit sekä koulutusresurssit) olisi voinut hyvin muokata myös aikuiskoulutustutkimukseen. Itse asiassa

kyseinen jaosto esitti aikuiskoulutuksen yhdeksi koulutustutkimuksen painoalueeksi, mutta suositus ei vaikuttanut käytännössä näkyvällä tavalla. Kevään 1987 kuluessa Suomen Akatemian yhteiskuntatieteellisen toimikunnan asetama jaosto valmisteli erityisen Jatkuvan koulutuksen tutkimusohjelman. Ohjelmalla on selviä yhtymäkohtia aikuiskoulutustutkimukseen. Syksyn 1987 kuluessa esitettiin joukko tutkimushankkeita rahoitettavaksi kyseisen ohjelman pohjalta, mutta mikään hankkeista ei kohdistunut riittävän keskeisiin jatkuvan koulutuksen kysymyksiin. Kyseistä ohjelmaa tullaan tarkistamaan ja on odotettavissa, että myös aikuiskoulutuksen suunnasta tulee uusi mahdollisuus suuntautua jatkuvan koulutuksen problematiikkaan uuden hakukierroksen myötä. — Koulutussunnittelun neuvottelukunnan tutkimusjaostolta valmistui kesän 1987 alussa tutkimusohjelma työelämän ja koulutuksen suhteiden tiedonhankinnasta 1987—1992. Ohjelmassa käsitellään myös aikuiskoulutuksen kannalta tärkeitä teemoja ja muutamalla mainitulla projektilla on suora yhteys myös Jatkuvan koulutuksen tutkimusohjelmaan. — Monilla yliopistojen laitoksilla on laadittu tutkimuspoliittisia ohjelmia ja monissa aikuisoppilaitoksissa on viriämässä entistä enemmän pienimuotoista kokeilu- ja selvitystoimintaa. Toisin sanoen, monissa paikoissa etsitään linjoja, joiden mukaan koulutustutkimusta tulisi suunnata. Osana tätä pohdiskelua otetaan kantaa myös aikuiskoulutusta koskeviin ongelmiin. Osa näistä ongelmista liittyy käytännön aikuiskoulutuksen kehittämiseen. Toisaalta on olemassa aivan ilmeinen tarve kehittää ja tukea myös teoreettisemmin painotunutta perustutkimusta.

Tähänastisesta aikuiskoulutuksen tutkimuksesta Suomessa

Tutkimus on määrällisesti vähäistä ja laadullisesti monentasoista. Vähyys korostuu verrattessa aikuiskoulutustutkimusta muuhun koulutustutkimukseen ja kehittämishaasteisiin. Laadun monentasoisuudella tarkoitetaan ennen

muuta sitä, että aikuiskoulutustutkimusta kuitenkin ei muutakaan kasvatustieteellistä tutkimusta ole toistaiseksi maassamme kokonaisuutena arvioitu. Aikuiskoulutustutkimuksen tarkempi arviointi olisi kuitenkin jossain määrin mahdollista, sillä suomalaisista alan tutkimusta on verrattu muissa pohjoismaissa ja Saksan Liittotasavallassa tehtyyn tutkimukseen (Eero Pantzarin väitöskirja ja siihen liittyvät artikkelit).

Aikuiskoulutuksen alaan luettavia tutkimuksia on 1980-luvulla julkaistu keskimäärin kymmenkunta raporttia vuotta kohti. Tosin tarkan arvion antaminen on vaikeaa ja mukaanluettavan tutkimuksen tason rajan vetäminen lähes ylivoimaista. Määrä on kuitenkin merkittävä aikaisempaan verrattuna ja määrällisen kasvun ohella tutkimukset suuntautuvat sisällöllisesti yhä useammalle ilmiöalueelle. Useat ongelmat ovatkin monitieteisiä ja todennäköisesti kaikkia aikuiskoulutuksen alaan luettavaksi sopivia tutkimuksia ei osata etsiäkään, niin monen laitoksen ja tieteen piirissä niitä saatetaan tehdä. Toistaiseksi meiltä kuitenkin ovat puuttuneet syvälleluotaavat, monitieteiset tutkimusprojektit.

Kasvatustieteestä tuttua jaottelua hyväksikäyttäen on todettu, että valtaosa aikuiskoulutustutkimuksesta sijoittuu aikuisdidaktiikan ja aikuiskasvatuksen sosiologian alueille. Nämä ovat tärkeitä ongelma-alueita, joiden tutkimista on edelleen tehostettava, mutta tarvittaisiin lisää myös aikuiskasvatuksen ja -koulutuksen perusteita koskettavaa filosofista ja historiallista tutkimusta ja aikuisen yksilön psykologista tutkimusta. Myös koulutuksen tulevaisuutta ja taloutta koskevat kysymykset ovat keskeisiä aikuiskoulutuksessakin. On kuitenkin tietyllä kriittisyydellä suhtauduttava tällaisiin luokittelisiin toteamuksiin luokitusperusteita koskevan erimielisyyden johdosta. Suuntaa tällaiset toteamukset kuitenkin luovat jatkokehittelylle. Samalla tavalla voitaisiin ottaa kantaa tähänastisen tutkimuksen paradigmaattisiin ratkaisuihin. Aikuiskoulutustutkimuksessakin on tutkimusote monipuolistunut alkuaikeiden yksipuolisesta positivistis-empiristisestä otteesta monipuolisempaan tietoteoreettiseen keskusteluun ja erilaisten lähestymistapojen soveltamiseen. Tällaiset metodiset ongelmat ovat yhteisiä kaikille käyttäytymistieteille.

Aikuiskoulutustutkimuksen kehittämistarve

Aikuiskoulutustutkimuksen saama rahoitusosuus valtion koulutustutkimukselle osoittamista määrärahoista on viime vuosina ollut

arvioiden mukaan neljästä viiteen prosenttia. Aikuiskoulutuksen noustua kehittämiskohteeksi on oikeus odottaa alan tutkimusrahoituksen voimakasta kasvua. Opetusministeriön tulisiikin tukea ja rohkaista käytettävissään olevin keinoin ja voimavaroin aikuiskoulutuksen korkeatasoista tieteellistä tutkimusta asettamatta kuitenkaan tiukkoja ennakkoehtoja esimerkiksi tutkimusaiheiden suhteen. Vain näin luodaan sitä perustietoa, jota ilman soveltavaakaan tutkimusta ei pidemmällä aikavälillä voida harjoittaa. Toisaalta on todettava, että tutkimustieto on toistaiseksi välittynyt varsin heikosti suunnittelun ja päätöksenteon tarpeisiin. Pitäisikin rakentaa kiinteämmät yhteydet opetushallinnon kokeilu- ja kehittämistoiminnan ja varsinaisen tutkimuksen välille.

Valtioneuvosto teki vuonna 1978 periaatepäätöksen aikuiskoulutuksen kehittämisestä. Yhtenä keskeisenä ajatuksena on jatkuvan koulutuksen idean toteutuminen suomalaisessa koulutusjärjestelmässä. Aikuisten opiskelun ja oppimisen kannalta em. ajatus nostaa esiin monia tutkimuksen arvoisia kysymyksiä. Tällaisia ovat mm. uudenlaiset opetusjärjestelyt, tutkintojärjestelmien kehittämistarpeet, työn oppinnollistamisen ongelmat, koulutettavuus- ja oppivuuskysymykset jne. Ylipäänsä aikuisten oppimismahdollisuuksia edistävää tutkimus- ja kokeilutoimintaa on lisättävä. Kriittisen tarkastelun kohteeksi on asetettava koko aikuisopetus: missä määrin sen ideologia ja toimitatavat ovat alistavia ja sopeuttamaan pyrkiviä, missä määrin se tarjoaa mahdollisuuksia osaloitteeseen ja itseohjautuvaan opiskeluun ja millaista tukea aikuinen näissä pyrkimyksissään tarvitsee ja saa.

Aikuiskoulutuksen odotetaan osaltaan auttavan yhteiskunnallisiin rakennemuutoksiin mukautuessa. Mitä tämä vaatii aikuiskoulutukselta? Millä tavalla aikuiskoulutus auttaa vastaamaan tulevaisuuden haasteisiin? Kun yhteiskunta tukee aikuiskoulutusta lisää resursseja osoittamalla, tutkimus auttaa osaltaan resurssien oikeassa kohdentamisessa ja virheratkaisujen välttämisessä. Viime kädessä tutkimuksen tärkein tavoite on koko aikuiskoulutuksen laadun parantaminen.

Aikuiskoulutuksen tutkimuspoliittinen ohjelma

Asettamiskirjeen velvoittamana Aikuiskoulutusneuvosto asetti helmikuussa 1987 tutkimusjaoston. Jaosto laati toukokuun loppuun mennessä opetusministeriön käyttöön toteuttamislisan kiireellisinä pitämistään tutkimushankkeista. Varsinainen ohjelmapaperi valmistui lokakuun puolivälissä ja neuvosto hyväksyi sen 11. päivä marraskuuta 1987. Kiireellisyyslistan tarkoituksena oli ohjata lähiaikojen rahoitus-

päätöksiä, mutta listalla tuskin oli tätä vaikutusta. Lista onkin sisällytetty myös varsinaiseen muistioon. Seuraavassa tarkastellaan alkuun kiireellisiä hankkeita ja sen jälkeen varsinaisia tutkimuspoliittisia ohjelmaehdotuksia. Edellä kirjoitettu muodostaa tausta- ja perusteluosan seuraaville suosituksille.

Kiireellisimmät tutkimushankkeet ovat virinneet ensisijassa ajankohtaisesta aikuiskoulutuksen kehittämisestä ja ovat soveltamiseen vahvasti suuntautuvia. Seuraavassa luetellut hankenimikkeet ovat ryhmäotsikoita, joita muistiossa selvennettiin esimerkinomaisilla lueteloilla ja lyhyillä kommentteilla. Nimikkeet eivät ole missään prioriteettijärjestyksessä ja ajatuksena on, että tutkijat ja tutkimusta rahoittavat suorittavat lopullisen teemapriorisoinnin ja -tarkennuksen.

Työelämän nopeutuvan muutoksen hallintaan liittyvät ongelmat

Työelämän aikuiskoulutuksen kehittäminen oli jo valtioneuvoston periaatepäätöksessä keskeisesti esillä ja syksyllä 1987 käyty rakennemuutoskeskustelu kongresseineen on antanut lisäpontta tämän alueen kehittämiseksi. Paineet koulutuksen ja työelämän välisiä suhteita kartoittavan tutkimuksen kehittämiseksi ovat vahvat. Kuinka integroitaisiin kasvatustieteellinen ja työtieteellinen tutkimus?

Aikuiskoulutuksen tehokkuus ja vaikuttavuus

Koulutusvastuulliset joutuvat yhä useammin tilille siitä, mitä koulutuksella oikein saadaan aikaan. Mitä ovat koulutuksen vaikutukset ja miten niitä on mahdollisuus empiirisesti mitata? Ennen muuta tarvittaisiin sellaisten laaja-alaisten, koulutusinterventioihin sisään rakennettujen arviointimallien kehitystä, joilla olisi toteavan funktion lisäksi koulutusta suuntaava ja kehittävä tehtävä.

Aikuisten opettamisen ja oppimisen ongelmat

Lähiaikojen kiireellisiä tehtäviä on aikuis-kouluttajien koulutuksen suunnittelu ja organisointi. Olisi erittäin tärkeitä tuntee mm. aikuisoppijoiden valmiudet abstraktiin ja teoreettiseen opiskeluun ja oppimiseen, joita valmiuksia muuttuva yhteiskunta ja teknistyvä työelämä yhä enemmän edellyttävät.

Opintojen ja koulutuksen rakenteeseen ja organisoitumiseen liittyvät ongelmat sekä opintososiaaliset kysymykset aikuiskoulutuksessa

Valtion, työnantajan ja oppijan näkökulmat on saatava integroitua erilaisiin ratkaisuihin koskivat ne sitten koulutustarvetta, koulutuksen toteutustapaa tai rahoitusta.

Valtiovoiman harjoittaman tutkimuspolitiikan

päätteitä ovat:

- 1) tieteellisesti tasokkaan ja käytännön kehittämiselle merkityksellisen tutkimustoiminnan taloudellisten edellytysten parantaminen;
- 2) alan tutkimustoiminnan rahoituksen ja toteuttamisen valtakunnallinen organisointi ja kehittäminen sekä
- 3) tutkimustulosten ja yleensä alan käytännölle hyödyllisen tieteellisen tiedon hyväksikäytön edistäminen.

Tutkimusjaosto katsoi, että *aikuiskoulutuksen tutkimuksen organisoinnissa ja resurssoinnissa on olemassa seuraavat kolme päävaihtoehto*: yliopistojen tutkimusresurssit ja niiden kehittäminen (aikuiskoulutustutkimukseen erikoistuneen tutkijakunnan kasvattaminen niissä laitoksissa, joilla on luontevat yhteydet aikuiskoulutukseen ja sen ongelmiin); Suomen Akatemian tutkimusrahoituksen vahvistaminen aikuiskoulutukselle (jopa laajojen tutkimushankkeiden toteuttaminen projektityönä, jossa yhteydessä huolehdittaisiin myös tutkijakoulutuksesta) ja kolmantena pääkanavana valtion virastoille osoitettavien tutkimus- ja kokeilumäärärahojen suuntaaminen entistä enemmän aikuiskoulutukseen.

Aikuiskoulutustutkimuksen kehittämisen yhteydessä on huomio kiinnitettävä myös siihen, kuinka voidaan tehostaa tutkimustiedon hyväksikäyttöä. Aikuiskoulutuksen informaatiopalvelujen yleinen kehittäminen mahdollistaa myös tieteellisen tiedon välittymisen alan opetus- ja muissa ammatteissa ja luottamustehtävissä toimiville. Yksi mahdollisuus on aikuiskoulutustalouden seminaaritoiminnan muodostaminen pysyväksi instituutioksi, jonka piirissä tutkijat, hallinto ja kenttä kohtaavat toisensa.

Välittömät toimenpide-ehdotukset

Tutkimusjaosto esitti muistiossaan lopuksi, että Aikuiskoulutusneuvosto ryhtyisi muutamiin välittömiin toimenpiteisiin aikuiskoulutustutkimuksen kehittämiseksi. Erittäin tärkeitä nähtiin aikuiskoulutustutkimusta suorittavien ja sitä tukevien ja tarvitsevien yhteistyön koordinointi. Tästä syystä uuden neuvoston yhteyteen pitäisi perustaa pysyvä tutkimusjaosto. Muistiossa esitetään edelleen, että aikuiskoulutusneuvosto käyttäisi arvoaltaansa vaikuttaakseen alan tutkijaprofessuurin saamiseksi Suomen Akatemiaan. Lopuksi tutkimusjaosto katsoi, että laadittu muistio on vasta tutkimuspoliittisen keskustelun avaus. Opetusministeriöltä toivotaan määrärahaa jo alkuvuodesta 1988 pidettävää aikuiskoulutustutkijaseminääria varten. Seminaarissa on tarkoitus alistaa laadittu muistio kriittisen tarkastelun kohteeksi ja hankkia näin virikkeitä mm. uuden tutkimusjaoston työlle.